

ԵՐԵՔ

ԹԱԳԱՒՈՐ ՄՈՓԵՐՈՒ

ՋՐՈՅԵՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆ ԿԵՋ

ԵՒ ԱՆՈՐ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆ

Բայց և աստանոր ի հասանել հզօր և պատուաւոր արանցն առաքելոցն ի յՈգոստոս կայսերէ ի մայրաքաղաքն Գողայ՝ ի կատարման ինն ամսեան, և հինգօրեայ աւետեացն Գաբրիէլի առ սրբունի կոյան Մարիամ. ուստի և ի փրկաւէտ աւուրն՝ որ է չորեքշաբաթ, յորում և հինգշաբաթ լուսանայր, վասն զի և այնպէս թուեն իմաստունքն և Երբայեցիքն: Արդ՝ ի յիններորդ ժամու աւուրն չորեքշաբաթին մտին իշխանքն հոովմայեցիքն ի քաղաքն Գողայ, և երթեալ պատմեցին քաղաքորին Գողայ, որոյ անու և կոչէր Զահաուն, որ թարգմանի յաստուռ. և էր յազգէն Եմբանայ՝ որդւոյն Աբրահամու: Եւ փութանակի պատրաստեցաւ կոչել զնոսա, մանաւանդ իբրեւ գիտաց եթէ Հոովմայեցիք ևս են, և յարեմտեայ աշխարհէն եկեալ զամիսս ինն, և զհինգօր ի ճանապարհի ելով անհանգիստ՝ ըզցերեկն ամենայն և զցայցն՝ ըստ հեշտութեան ճանապարհին: Զարմացեալ թագաւորն և հիացեալ յոյժ. և նոցա ետուն զհրովարտակն ի ձեռս նորա. և նա ընկալաւ, այլ և քաղցրացաւ ի տես նոցա. և հրամայեաց մեծաւ պատուով քազմել, և սկսաւ խօսել ընդ նոսա լրջմտութեամբ՝ բերանով և լեզուաւ իսկապէս թարգմանչի: Յինն ժամէ չորեքշաբաթով աւուրն, մոռանալով զընթրիս երեկոյին, մինչև աւրհնեալ պահու լուսապայծառ գիշերոյն՝ յորում և հինգշաբաթ լուսանայր...: Եւ էր հրովարտակն ի ձեռս թագաւորին. և տայ նա ի ձեռս ատենադպրին, որով և զամենայն ազգաց գիրս գիտելով նա: Եւ իբրեւ սկսաւ ընթեռնուլ՝ յանկարծ և յեղակարծ ժամուն երրորդի գիշերոյն այնորիկ ճառագայթեալ լոյսն գերազանց՝

աստղանման տեսեամբ՝ առաւել ևս քան զարեգակն թափանցիկ լուսով ի վերայ քաղաքին և ապարանից արքային Զահաունոյ թափանցիկ լինելով: Եւ ոչ էր նա ի հաստատութեան երկնից, այլ և թուէր կարի ևս խոնարհագոյնս. ուստի և այնպէս էր՝ զի թէ այնու ճառագայթիւք ի բարձրութիւն երկնից երեւալ ևս էր, աւանդն արարածք լի ևս լինէին լուսով ճառագայթարձակ փայլմանն. բայց նոցա աշխարհին միայն երեւալ, ուր և խորհրդողն Աստուծոյ սահմանեալ էր յառաջագոյն՝ Եւ տեսեալ զայն թագաւորին՝ անկաւ ի վերայ երեսաց իւրոց՝ երկրպագելով, և փառս վերառաքէր բարձրելոյն Աստուծոյ... զի և ի նմին ժամու յերրորդ պահու գիշերոյն (ծննդեան Քրիստոսի) և նորայն աստղն երեւալ մեծապայծառ փառօք յաշխարհն Գողայ և Մոգայ, ըստ այնմ: Տեսաք զաստղ նորա յարեւել, և այլն...:

Եւ թագաւորն զգիշերն ամենայն պշուցեալ ևս կայր ընդդէմ աստեղն. նմանապէս և աշխարհն արեւելից որոց ազգէր հրամանն՝ առ տեսութիւն ծերոց և տղայոց. ուստի և առ վաղիւն նոյնպէս երեւէր ճառագայթարձակ փայլմամբ ընդ արեգակնային ճառագայթիցն, առաւել քան զնորայն ունելով զեթնապատիկ զպաշտառութիւն արփահրաշ լուսոյն. նա և լոյս նորա քաղցրահայեաց ամենեցուն ի տեսանել, և ոչ հարկանել շլացուցանէր զհայեցողոյն առ նա որպէս արեգակն. . . . Եւ առ վաղիւն հրամայեաց թագաւորն ընթեռնուլ զհրովարտակն՝ զիւրն և զայլոց թագաւորացն՝ որք էին ամենեցեան մի ազգ յորդոցն Աբրահամու: Եւ իբրեւ ծանեաւ խորհրդով զիրացն զօրութիւն, վաղվաղակի առաքեաց առ նոսա՝ փութանակի գալ առ ինքն: Եւ եկեալ ընթեռնացն իւրաքանչիւր ըզգրեալսն առ իւրեանս ի թագաւորէն Հոովմայ. և ընկալեալ յօժարութեամբ զհրաման աշխարհագրին, առնելով զայն ըստ հաճոյից նորա ևս առաւել քան զոր խնդրէրն: Օ՛ն անդր և ինքեանք ժողո-

վիսակ զամենայն իմաստունս և զմեզս, և բացեալ զգիրս իւրեանց՝ քննելով ի վե՛րայ աստեղն երևելոյ. և գտանէին զպաւտոսէրս նախնի հօրն իւրեանց Աբրահա՛մու, այլ և ծանեան իսկապէս զառածն Բաղասամայ, զոր և ամբարձեալ զձայն իւր նախագուշակ լինելով զալստեան որդւոյն Աստուծոյ, որ և ասէ իսկ, իջագեցէ աստղն Յակովբայ, այսինքն Բանն ի ծոցոյ Հօր, և յարիցէ այլ յիսրայելէ. զմարմինն ասէ, զոր էառ ի սրբոյ կուսնէ... Այլ և հրամանն մեծ արքունի փութացուցանէր զմեծամեծ իշխանսն վասն աշխարհագրին, ևս առաւել վասն երկարածի՞գ ճանապարհին: Ուստի և զերիս ամիսս պատրաստեցան ամենայնիւ զնալ զճանապարհայն. նա և թողեալ իւրաքանչիւր ի նոցանէ վերակացուս ի զաւառս իւրեանց, կատարելով զհրաման աշխարհագրին խնդութեամբ բազմաւ: Ուստի և ի Բարձրելոյն Աստուծոյ վարկանէին զեւս իրացն իբրև զիմաստունս և զճանճարեղս: Իսկապէս և յարդեանցն է իմանալ զիմաստս քաջութեան նոցա առ ամենեւեան: Վասն զի յորժամ եկն Աղեքսանդր Մակեդոնացի յԵրուսաղէմ, և եմուտ ի տաճարն տեսնէ և երկարագեաց անդ Աստուծոյն իսրայէլի, և ամբարձեալ զաչս իւր յերկինս և ասէ մեծաձայն. Մեծ ես Տէր, ամենակալ Տէր. և ընծայեաց ի տաճարն անօթն ոսկւոյ և արծաթոյ... Եւ իջեալ ի Բաբելոն անհուն զօրօք բազմօք, և հարեալ զարքայն Բաբելոնի զԴարեհէ և զամեհնայն զօրս նորա սպանմամբ սրոյ: Եւ լուեալ զհամբաւն բարի զոր արարին թագաւորքն Գոգայ և Մոգայ՝ Սամաղիէ և Նաաւոն և ամենայն ազգ որդւոցն Աբրահամու... Եւ Աղեքսանդր ելեալ ի Բաբելոնէ՝ զնաց յաշխարհն նոցա. թագաւորն Գոգայ Սամաղիէ և Թագաւորն Մոգայ Նաաւոն՝ տասնեքին ընկերօք իւրեանց, և կառօք և հեծելօք աւելի ևս քան զերկոտասան բիւրս, և նա ընկալաւ զնոսա մեծաւ պատուով, և ողջունեալ զիմեանս՝ արար նոցա ուրախութիւն

զբազում աւուրս: Եւ նոքա շնորհ ունէին նմա վասն տաճարին տեսնն և վասն քաղաքին: Երուսաղէմի: Եւ առաջնորդեալ նմա՝ անցուցին զնա յայնկոյս գետոյն Գեհնի. և կոտորեցին զամենայն թուրքաստան և զՀնդկս վերէն, իբրև վրէժ-խընդիր լինելով թագաւորացն Գոգայ և Մոգայ, զոր և նենգութեամբ կոտորեալ էին նոքա յառաջ ժամանակաւ, զոր և կանխաւ ասացաքս: Եւ օժանդակեալ ի թիւ յամենայն աշխարհն Հնդկաց, իբրև զօրացեալ եղեն նոքօք. և մենամարտեալ ընդ Պոլսոս հսկայ՝ Աղեքսանդր արքայ սպան զնա՝ տիրելով տանն և աշխարհի նորա: Եւ շրջապատեալ ընդ արևելեան հիւսիսական աշխարհն, և գտեալ ամպարըշտեալ զազգս և զազինս իբրև քսանեւ չորս թագաւորութիւնս, և հաւանեցուցեալ զնոսա սրով. սակայն ոչ կոտորեաց ի սպառ, վասն զի յագեալ ևս էին արեամբ ամպարըշտացն, և իբրև ազդեալ նոցա յԱստուծոյ, զի ոչ էր իսկապէս ծագելոց առ նոսա լուսաւորութիւն փառաց աւետարանին Քրիստոսի. և տարեալ արգելեցին զնոսա ընդդէմ մեծամեծ լերամբք արևելեան և հիւսիսի ծովապատ. և փակեալ կնքեցին մարգարէութեամբ: Մի՛ ևս ելանէ նոցա մինչև ի ժամանակն վերջինս, որպէս և ասէ իսկ: Եւ հարկաւորէ զանալ ի կարգ առաջին պատմութեան: Աստանօր էր թիւ Օլոմպիսթին, զոր կարգեալ էր Եբրայեցոցն, զոր իմաստունքն Յունաց Բեռտեքստոն անուանեն, և Հայք՝ նահանջ կոչեն, էր հարիւր վաթսուն և եօթն, և ի զարնանային հասարակածն, և պատկեր աւուրն կիրակէ. ելին ի ճանապարհ՝ իբրև պատշան և շնորհաւոր համարելով ըստ զի տութեան իւրեանց, Օն անդր և յառաջեալ թագաւորն Գոգայ Չանտուն՝ որդի Արտանայ (բ. օր. Արտանայ), յազգէ Էմբանայ, և Աշթաւ Թագաւոր Մոգայ՝ որ և նա յորդւոցն Էմբանայ՝ յորդւոցն Աբրահամու, որ էր անդրանիկ ի Քիստուրայ. ելին սոքա քսան և չորս հազար հեծեալս երկվարօք ուրոյն ի հետեակ

զօրաց և ի սպասաւորաց նորա, որպէս օրէն է թագաւորաց: Արին ընդ իւրեանս կնդրուկս՝ որպէս Աստուծոյ, և ոսկի մաւ տանի՝ որպէս թագաւորի՝ խաչանման յօրինուածով: Ընդելուզեալ ակամբք պատականօք, և զմուռս անուշահոտ և մեծազին՝ իբրեւ մեռելոյ, և անթիւ գանձս բազումս՝ ի պէտս թագաւորական ծախուց երկայն ճանապարհին: զի ուր և գնացեն, կարասցեն պարգևս մեծամեծս պարգեւել ամենեցուն ի ճանապարհ և յիջևանս՝ իբրեւ անուռ քարի ժառանգելով, որպէս և վայելէր նոցա: Այլ և յազգէն Եկսանայ՝ Արեւ և Զոռոգ, որ են թագաւորք Պարսից և Մարաց, նոյնպէս արարին և նոքա գանձիւ և զօրօք բազմօք: Այլ և ի ցեղէն Մաղունայ՝ Զարեհոս և Արտաշի՝ թագաւորք Պարթիից և Ասորեստանեայց: նոյնպէս պատրաստեցան և նոքա իսկ ի զարմէն Մոդոնայ՝ Ալթան և Մալազ, որ և նոքա թագաւորք խուժաստանեայց՝ արարին ըստ կարգելոյ օրինին: իսկ ի սերէն Եղբորկի՝ Անիշրախ և Տարսանայ՝ թագաւորք Թարսի և կղզեաց զինեցան և նոքա ընդ սահմանեալ եղբորոցն իւրեանց: Այլ և յարմատոցն Սովիմայ՝ Մարիի (Մարիի) և Աշի՝ որ և նոքա իսկ էին թագաւորք Արարայ և Սարայ վերնոյ, ի կողմանս հիւսիսոյ:

Աստի և պարծանօք զամենայն պատրաստ արարին ըստ անդրանկան եղբորն Զահտունայ՝ թագաւորին Գոգայ: Այլ և որպէս էին նոքա ամենեքեան քաջարիք և իմաստունք, նոյնպէս և գային պատրաստաբար՝ յառաջընթացս առաքելով զիմաստունս և զհզօրս հետի՝ աստուածանման աստեղն: և վերջապաշնս կարգելով զարս հանճարեղս և զարիականս՝ ըստ իջևանացն հասելոց: Եւ ընդ որ անցանէին՝ զմեծամեծս ընծայեալ զանազան պարգեօք նորագունօք, նա և զքաղցեալս կերակրէին բազմազան խորտօք... (յն անդր և քարոզ կարդային վասն որոյ իրաց և հետեւէին: Եւ ամենեքեան լըւեալ և տեսեալ զնոսա այլ և զաստղն հրաշափառ, տային փառս նորածին աշ-

քային... Եւ զի գիտէին ևս ի զրոց և յաւանդութենէ թէ ոչք էին նոքա և յորոց. նա և զճանապարհն ընդ որում և հարցն նոցա հասանէր զնալ յարեւելս՝ ընդ կողմն հիւսիսի, ի Գոգ և ի Մագոգ: Եւ աստանօր մինչ գային՝ ի նոյն հետս՝ բերելով զնոսա աստեղն, և իբրեւ եկին ի թառան քաղաքն՝ ի հայրենի բնակուածին իւրեանց, և գտեալ անդ յառուարեան ազգէն իւրեանց՝ խնդացին յոյժ. և ընծայեալ զնոսա ոսկով և արծաթով, և պատմեցին նոցա զոր ինչ արար ընդ նոսա Աստուածն Արրահամու, իսահակայ և Յակոբայ՝ հարցն իւրեանց...

Եւ հետս համբաւ զայստեան նոցա յԵղեսիս՝ առ Արզար թագաւորն Հայոց, և նա ել ընդ առաջ նոցա. և էր մանուկ տիօք, որ և ի նմին ամի ընկալեալ էր զթագ պատուի ի մեծ թագաւորէն Հայոց. և բերեալ զնոսա մեծաւ պատուով՝ եւ մուտ ի քաղաքն Ուրհայ. և արար նոցա ընդունելութիւն մեծ, և զիրաքանչիւր ի թագաւորացն ընծայեաց նմանապէս. և նոքա ի մեծազին ևսանց արարին նմա փոխադարձ սիրոյն: Եւ փութային զնալ հասանել որում ցանկայինն: Եւ նա եւ լեալ յուզարկէր զնոսա երգովք և պարասաց զասիւք և հացկաց կատակօք, և խաղարկեալք արամբք ճարտարօք զքոսանս առնէր նոցա: Եւ իբրեւ հեռի եղեն ի քաղաքէն իբրեւ միջօրեայ ճանապարհաւ, հարցանէին ընդ Արզար, զի նա ուսեալ ևս էր ի հնաբուն ժամանակագրաց, թէ յորձում վայրի կտորեաց Յովսէփ գերկոտաւանս հազարսն ի հեթանոսաց, և զթագաւորսն. և զԱսորիս՝ հրձիգ և զՄիջագետս Սորան (բ. օր. Սորան). և նա հարցեալ ընդ ատենադպիրն, և նոքա ցուցանէին ի բացեայ գժօրն Աղտից. և նոքա ընդ այն նայեցեալ՝ տային փառս Աստուծոյ իսրայէլի հարցն իւրեանց: Եւ աղաչէին զԱրզար զառնալ անդրէն. և նա ոչ առ յանձն, այլ եկեալ ընդ նոսա մինչև ի Գետն Եփրատ, և տեսեալ զքաղաքն որ յայնկոյս գետոյն կոչի Զուրմա, զի այն էր քաղաք Գուրի, զոր շինեալ

յորինեաց առ Եփրատ գետոյն, որպէս և ուսեալ ևս էր յԱստուծոյ վասն իւր, աւելով. Եղից ի ծովու զձեռն նորա, և ի վերայ գետոց զաջ նորա: Եւ աստղն արփափայլ եկաց ի միջասահմանն ի վերայ մեծայաղթ գետոյն, ուր խաղը նաւացն լինէին՝ աներկիւղ պահեալ զնոսա: Եւ հրամայեաց Արգար արքայ բերել զաւանդան նաւա և զնաւակս ի վերուստ ի վայր իջանելով և ի ներքուստ ի վեր ձգելով զամենայն գետոյն, Եւ անցուցին զամենեսեան անփնա, և Տէր ինքն էր ի մէջ նոցա, և աստղն լուսապայծառ հովանի էր նոցա: Եւ Արգար տուեալ զանձա բազումս ի մեծ արքայն Չահտուն՝ ընծայել զնորածինն արքայն, և ան ի նմանէ՝ երկրպագել ընդ նմա, և ինքն ողջունեալ զնոսա՝ դարձաւ ի տուն իւր:

Օն և անդր և նոքա յուղի անկեալ զնացին ընդ աստուածադիր սահմանս՝ որ յառաջագոյն լեալ ևս էր իւրայէլի, գային ընդ այն առաջնորդութեամբ աստղն՝ որ և ինքն էր զօրութիւն Աստուծոյ, Եւ եկեալ ի Պաղեստին և Գերերայ, և հասեալ ի ծովն Տիրերեայ, և եկեալ ի քաղաքն Սամարիայ. և հռչակ հարկանէր համբաւ զաւստեան նոցա ի մեծ մայրաքաղաքն Երուսաղէմ, և յամենայն Հրէաստան և որ զնովաւ ... և ասին. Ո՛ր է որ ծնաւ արքայն Հրէից, և այլն: Եւ նոքա (Երուսաղէմացիք) երկուցեալ ի բազմութենէ զօրացն, փակեցին զերունս քաղաքին ... Եւ Հերովդէս խոստացաւ պատիւ մեծ առնել նոցա սիրով, և ինքն խորհէր հանդերձ գործակցոյն իւրով սատանայիւ, և պատրաստեաց առ ժամայն բազում և ազգի ազգի զեղս մահաբերս, թերեւ կարասցէ կերակրօք և ըմպելիօք կորուսանել զնոսա: Եւ զիմօր ընդ Հերովդէս խնդրէին վասն մանկանն արքայի՝ իմաստունքն և հօրքն, որ զամիսս երեքտասան յուղի անկեալ գային անմուլաւ և ուղիղ ճանապարհաւ ի հիւսիսոյ, իբրեւ առիթմելով յաջոյ կողմանէ ի հարաւ՝ մինչև ի քաղաքն յԵրուսաղէմ. վասն զի աստղն հրաշափառ բերեալ

մինչև ի դուռն քաղաքին, որ յարեւելս կոյս, անհետ եղեալ ծածկեցաւ ի նոցանէ ... վասն այնորիկ տնօրինեալ ծածկէր Աստուած զաստղն, զի քահանայք և զպիրք ժողովրդեանն բերանօք իւրեանց վկայեցեցն վասն զաւստեան (Ծեղոյն ...)

Եւ նոքա իբրեւ լուսն ի թագաւորէն՝ զնացին. և իբրեւ շուրջ ածեալ զքաղաքան ի հիւսիսոյ կողմանէ՝ եկին մինչև ի դուռն Սիոնի, որ հայի ընդ հարաւ և տանի ի Բեթղեհէմ. և ահա աստղն՝ զոր տեսին յարեւելս՝ առաջնորդեաց նոցա մինչև եկեալ եկաց ուր էր մանուկն՝ յաստուածընկալ յայրին, որ և ի նախնունն տուն Եփրոնի կոչեցաւ. ուստի և Եփրոն թարգմանի՝ հող նոցա ի մեքուս: Եւ իբրեւ տեսին զաստղն՝ խնդացին յոյժ ուրախութիւն մեծ. Օն և անդր հաւատով զրեցին ի սիրտս իւրեանց. այս է աստղ ծագեալ ի Յակովբայ, զոր առաջ ազգայինն մեր Բաղասամ, այլ և զոր ուսացն յաստուածընտիր հօրէն մերոյ յԱբրահամէ ... Այլ և ի նմին ժամուս մինչ տակաւին ի դուրս քաղաքին էին, և հրամայեաց թագաւորն Գոգայ՝ Զահստուն՝ հարկանել զփողն, արգել առնելով ամենայն զօրացն, և ասաց երկոտասան թագաւորացն՝ իջանել յերկարացն. նախ ինքն իջանելով և բացեալ զզլուխն և հանեալ զգօշիկս. նմանապէս արարին և նոքա՝ բոկ և հետիոտս զնալով մինչև յարձանն զուլթեթաձէ՝ զոր կանգնեալ Յակոբայ ի վերայ դամբարանին Հոսեցիւ, առ յիշատակ նմայ. Եւ իբրեւ անցին ընդ այն յառաջ իբրեւ ասպարէզ մի, և խոնարհեալ աստուածատեսիլ աստղն մերձ առ նոսա, ուստի և կարծէին ձեռամբ հասանել ի նա: Եւ քաջապէս նկատեալ տեսին բազմեալ ի միջի նորա տալիթայ՝ որ բարձեալ ունէր մանուկ աղայ ի գիրկս իւր. Եւ զարձեալ հրամայեաց, և հարկանէին զփողն արգելման. և առաջ քաջարանցն առ հասարակ՝ իջանել ամենեցուն, և լինել բացազլուխ և բուկանաց հետիոտս. և եթէ ոք գտցի արտաքոյ հրամանին՝ մեռցի ... Եւ իբրեւ

մերձեցան ի Բեթղհեմ՝ հարկանէին ըզ֊
փողն ի շնանելոյ և հանգստեան: Իսկ Բեթ֊
ղեմէմացիք երկուցեալ գային ընդ առաջ
նոցա՝ երկրպագելով, այլ և զարհուրեալք
ևս ի տեսնէն աստեղ և յազգաւորեան
բազմութենէ զօրացն: Իսկ թագաւորն մեծ
Ջահտուն պշուցեալ ընդդէմ աստեղն, որ֊
պէս թէ ընդ ո՛ր յառաջնորդեալ տանիցի
գնտաւ, և նա խոնարհեալ մերձ յերկիր՝
դիմակ նոցա լինելով, որպէս առնաչափ
մի, և առ սակաւ սակաւ յառաջ գնալով
մինչև ի դուրս հովանոցին՝ զոր շինեալ
էր Յովսեփայ, և մտեալ անդ ի ներքոյ
բարաւորին, և ճառագայթեալ զշովանոցն
և զտունն և զայրն աստուածընկալ: Եւ
զարհուրեալ օրիորդն կոյս՝ ունելով զմա֊
նուկն Յիսուս ի զերկա իւր՝ իրրև ամաց
երից և միոյ ամի, և փախուցեալ եմուտ
յայրն, կարծէր ևս թաքչել անդ: Մտին
ընդ նմա Էսթեր և Սողոմէ և Մառի
դստերքն Յովսեփայ, որպէս ի պատիւ
և ի սպաս պաշտաման: Եւ իջեալ աս֊
տեղն ի հովանոցէն՝ եմուտ ի տունն և
թագաւորքն ընդ նմայ. և ընդ աստիճանս
աստուածարնակ այրին իջանէր հան֊
դարտաբար, և պայծառացեալ լուսովն
ճառագայթէր ի ներքոյ և արտաքոյ՝ իւր֊
ըն թափանցիկ ելով: Անդ էին Յովսեփ
և որդիք իւր. և երկրպագեցին թագա֊
ւորացն, բայց ոչ համարձակեցին խօսել
ինչ, զի այսպէս օրինադրեցան ամենայն
զօրքն և քաղաքացիքն. յորոյ բերանոյ
ելցէ բան և կամ ճիկ ի շրթանց՝ մահու
մեռանիցի, մինչև հրամանն արքունի հաս֊
ցէ և փող հարկանի: Եւ էր մերձ ի
յաստղն Ջահտուն արքայն Գողայ, որ
էր յազգէն Էմբանայ, և էր ամաց եօթա֊
նասնից, և զհետ նորա թագաւորն Մո֊
գայ՝ Աշթաւ, որ և նա ի ցեղէն Էմբա֊
նայ, և էր ամաց երեսնից, և զկնի նորա
Արեն թագաւորն, և էր ամաց հնգետա֊
սանից՝ յորդուցն Եկամնայ. Եւ երեքեան
սոքա մտին զհետ աստեղ՝ իջանելով ընդ
աստիճանս: Եւ յարուցեալ սուրբ կոյսն
Մարիամ՝ ունելով զկոյսն զմանուկն Յի֊
սուս ի զերկա իւր: Եւ աստեղն դէմ եղեալ

երթայր երեսօք ի մանուկն Յիսուս: Եւ
երկուցեալ կոյսն սուրբ ի տեսնէն աս֊
տեղն, թէպէտ և քաղցրատես ևս էր,
զուցէ ասէ, փնաս ինչ լինիցի մանկանն.
և տարեալ նստուցանէր զբարձոցն արա֊
բածոց ի զլուս մարոյն, իրրև բազմելով
ընդդէմ տաճարին Աստուծոյ, և ինքն
մերձ կալով որպէս պահապան: Եւ վառի֊
վառեալ աստղն լուսաճաճանչ երիցս
անգամ, և եկաց ի վերայ զլիւր ման֊
կանն Յիսուսի: Եւ իսկոյն հոտ անոյշ
բուրեաց առ հասարակ ընդ ամենայն
տիեզերս՝ ըստ այնմ որ ասէն. Նարդոսն
ես զհոտ իւր:

Եւ մատուցեալ թագաւորն Ջահտուն՝
երկիր պագանէր ի վերայ երեսաց իւրոց,
և զհետ նորա Աշթաւ, և զկնի նորա Ա֊
րեն. և անցեալ կային ձեռս ի կապ՝ աչք
ի նա հայելով, և յայնչափ խնդոյն ար֊
տօսք բազում ցօղէին, խանդաղատելով
ընդդէմ մանկանն. այլ և աղերսանօք և
իմաստական բանիցն զգուանօք, որպէս
և վայելէր արքայի և Տեառնորդայն՝
խօսէին ընդ նմայ: Եւ իջեալ երիցս ան֊
գամ և այլ թագաւորքն կարգ ըստ կար֊
գի երեք երեք երկրպագեցին և նոքա՝
նմանապէս առաջնոցն, և կացին ի կարգի
ձեռս ի կապ լինելով ըստ օրինին: Ուստի
և արքայն Ջահտուն նախապատիւ հրա֊
մայեաց լինել թագաւորին Թարսսի և
կղզեաց՝ պատարագս մատուցանել նմայ.
ըստ այնմ թէ թագաւորք Արարայ և Սա֊
րայ պատարագս բերցեն յոսկոյն Արա֊
բացոց: Եւ այլուր, Ամենեքեան ի Սա֊
րայ եկեացեն՝ պատարագս բերելով կրն֊
դուկ, ոսկի և զմուռ՝ խորհրդով աստուա֊
ծատուր իմաստութեանն. որպէս լուսն
իսկ յազգական վարդապետէն իւրեանց
Բաղասմայ, որպէս այն զի ասաց. Մե֊
ծացի թագաւորութիւն նորա քան զԳիո֊
գայն: Ուստի և իմացան զնա թագաւոր
գլուխ, և զի պատմեաց՝ թէ ծագեացէ
աստղ ի Յակոբայ, և այն...: Ուստի և
մատուցին նմայ պատարագս կնդրուկ՝
որպէս Աստուծոյ, և ոսկի մատանի՝ խա֊
չանման ակամբք պատուականօք ընդեւ

լուգեալ՝ որպէս թագաւորի, և զմու՝ որպէս մեռելոյ: Օ՛ն անդր և անցեալք ի հանդիսի հրամանաւ մեծ թագաւորին Չահտունայ՝ թագաւորն թարսսի և կըղզեաց, Արարայ և Սարայ՝ Ահիշըախ, Տարտնահ և Աւշիր՝, ունելով զընծայս խորհրդականս ի ձեռս իւրեանց պատրաստարար, և եղին ի մտւոյն առաջի Տեառն՝ որդւոյն արարածոց, և ինքեանք ամենեքեան անկան ի վերայ երեսաց իւրեանց՝ երկրպագելով մանկանն Յիսուսի

Եւ մինչ նոցա զայս ծածուկ խորհրդով մաղթանա առ Աստուածն իսրայէլի մատուցանէին, և մանուկն Յիսուս քաղցրաւ հայեաց և աստուածաման տեսեամբ նայէր ընդ նոսա լըմտութեամբ: և ապա խանդավառեալ ի վերայ եղընծայ պատարագացն, և ձգեալ զբազուկսն աստուածային և յինքն ամփոփեալ՝ արկանէր ի վերայ բարձուցն ցնծալից: Եւ տեսեալ թագաւորացն ուրախացան յոյժ, և զրեցին ի սիրտս իւրեանց՝ ընդունելի լինել պարգեան նոցա. և ի ձայն բարձրադակեցին՝ աւրհնելով, զովվելով, բաւերեանելով զԱստուածն Աբրահամու

Եւ առժամայն փոյթ ընդ փոյթ հրամայեցին հարկանել զամենայն փողոն ցնծութեան և զամենայն երգարանս: Եւ ամենայն զօրացն առհասարակ իբրև ընդ մի բերան փառս ի վեր առաքէին բարձրելոյն: Ուստի և կարգ ըստ կարգի յօրինեալ կային ամենայն զովիչք թագաւորացն, և յայնչափ զօշմանէ փողոցն և յաշագին բարբառոց զօրացն շարժեալ ևս լինէր լայնատարած սահմանք Բեթղեհէմի՝ մինչև գալ աղաղակ զօշմանն և հառանել յԵրուսաղէմ: Եւ ապա ևս առաւել զողայր Հերովդէս ի զօշմանէ փողոցն և զօրացն: Որ և ի նմին ժամու թագաւորն երկոտասան դարձան առ Մարիամ մայրն Յիսուսի, և երկրպագելով հարցանէին զողջամբ լինելոյն, նմա՛ն ապա և սուրբ քահանային Յովսեփայ

և նորայոցն, և յոյժ մեծարեցին զնոսա՝ իբրև զընտրեալս և զմեքձաւորս Աստուծոյ:

Էր ժամ երրորդ և պատկեր աւուրն միաշարաթ իբրև յանդիման եղեն Տեառն: Օ՛ն անդր և մինչև ցերեկոյն ոչ թողացուցին ումեք մտանել անդ, բայց միայն թագաւորն երկոտասան կացին ի սպաս պատուի Տեառն: Ուստի և ի նոսա նկարեցաւ խորհուրդ երկոտասան Առաքելոցն: Նա՛ և զօրքն ամենայն կային փողովք և ազգի ազգի արուեստական երգարանօք. . . .

Եւ առ վաղին դարձեալ մտին երկոտասանքն երկրպագելով: Եւ յառաջեալ մեծ թագաւորն Չահտուն, և զհետ նորա Աշթաւ, և զկնի նորա Արեն, և ունէին զգանձա յանօթս ոսկեղէնս, և բացեալ զայն՝ ցիրեցան առնէին զօրն ողջոյն աւմենայն թագաւորն ի վերայ տանեաց ալրին և հովանոցին: Եւ եկեալ արք և կանայք, ծերք և տղայք Բեթղեհէմի և որք ընդ աշխարհագրաւն մտեալ էին ի գիրս արքունի, ժողովէին զգանձա առ ի պէտս կենաց՝ մինչև յազգեցան: Եւ այնպէս արարին զաւուրս եօթն՝ մինչև կատարեցին զօրքն ամենայն զերկրպագութիւն արարչին Յիսուսի. այլ և ամենեքեան արժանացան տեսանել և երկիր պագանել անտեսանելոյն հրեշտակաց:

Օ՛ն և անդր, կացեալ զաւուրս տան, և պատրաստեցան դառնալ անդրէն առ Հերովդէս, որպէս և ժամ եղեալ էին նմայ: Այլ և օն անդր յուր և ի տասներորդ աւուրն զրեցին պատասխանի կայսերն Օգոստայ՝ վասն աշխարհագրին, և վասն գնալոյ իւրեանց անդ. ետուն և զհրովարտակն Արգարու, զի ընդ այն ժամանակս հնազանդեալ ևս էին Հայք և Պարսիկք և Ասորեստանայք Օգոստայ կայսերն. և ընծայեալ զառաքեալսն առ ի նմանէ ուղարկեցին զնոսա: Եւ ինքեանք հրամայն առեալ ի տեսեանն չդառնալ անդրէն առ Հերովդէս, ընդ այլ ճանապարհ գնացին յաշխարհն իւրեանց:

Ուստի և ի տասն Մայիս ամսոյ անցեալ ընդ Յորդանան, ուր Տէրն իսկ

յետոյ մկրտեցաւ, և գնացեալ ի Դամասկոս, և անտի անցեալ ընդ գետն Եփրատ, ի հուն անցիցն թագաւորացն Քաղդէացոց՝ մինչ գերէին զԵրուսաղէմս։ Եւ հասեալ ի մեծն Բաբելոն, և ել արքայն Արշալարի ընդ առւել նոցա բազում փառաւորութեամբ, որպէս օրէն է Քաղդէացոց՝ առատաձեռն լինել ի մտանել թագաւորի և յեկանելն։ Եւ նոցա պատմեցին նմա զոր տեսին և վասն որոյ աշխատեցան։ Եւ Արշալարի երանեաց ըզնոսա, որ արժանի եղեն այնպիսի աստուածային տեսլեանն։... Օ՛ն անդր և բազում պատուով յուղարկեալք և նոցա ի Բաբելոնէ՝ եկին յաշխարհն իւրեանց. և ընդ բազում աշխարհս և զաւատս ընդ որ անցանէին՝ քարոզէին վասն նորածին Աստուածորդւոյն, զոր և աջօք իսկ իւրեանց տեսին և ի գիրկս ընկալան։... Եւ ինքեանք թագաւորքն երկոտասանքն հրամանաւն Աստուծոյ կացեալ կենդանի, մինչև եկին Առաքեալքն փրկագործ աւետարանաւն քարոզել զՔրիստոս Քրիստոս։ Եւ եկն Աղղէ՝ աշակերտ առաքելոյն Թադէոսի՝ առ նոսա հրամանաւ Հոգւոյն սրբոյ, քարոզելով զՔրիստոս Պարսից և Մարաց և Պարթեաաց, Ասորեստանեայց, Խուճաստանաց և Բաբելոնի, օ՛ն անդր և Գոգայ և Մոգայ և ամենայն գաւառաց՝ որ ընդ ձեռամբ երկոտասան թագաւորացն ևս էին։ Որ և ինքն իսկ Աղղէ մկրտեաց զԹագաւորն Գոգայ՝ Զահուտն, և զԹագաւորն Մոգայ՝ զԱլթաւ, և զԹագաւորն Պարսից և ըզՀայոց զԱրեն, նմանապէս և զընկերսն նոցա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. զի նա եղև անդ առաջնորդ և հրամանատար, հաստատելով եկեղեցի ի վերայ վիմին, անդրդուելի վիմին հաւատոյ, և կարգեաց անդ քահանայս և սարկաւազունս, քարոզելով նոցա ըզՔրիստոս Աստուած։.....

Յիշատակարանս քաղուածօրէն մէջ բերելն վերջ՝ ներուի ինձ ընել հոս ինչ ինչ համառօտ դիտողութիւններն անոր կարեոր մասանց նկատմամբ, — զորոս դիտմամբ նորագրեցինք, — Զեզ վերապահելով, յարգելի բարեկամ, անոնց պատմական, աշխարհագրական և ստուգարանական (etymologique) մանրամասն քննութիւնը և կամ ճշգրտութիւնը, Ա. Դիտել կու տամ՝ որ զրուածիս մէջ ընդհանուր կերպով տիրող գաղափարը — որ բացայայտ կերպով կը շեշտուի գրեթէ ամէն զրոյցի մէջ — այն է, թէ ոչ միայն Արրահամու օրինաւոր յաջորդաց և իսրայէլի երկոտասան ցեղերուն, այլ և փետուրոյ կամ կենտուրէյ կողմնակի կերպով սերեալ ազգերուն մէջ ևս պահուեցաւ՝ որդւոց որդի և դարուց ի դարս՝ թէ՛ ճշմարիտ աստուածապաշտութեան և թէ՛ Մեհիային կամ Աստուածորդւոյ մարմնապէս ծննդեան գաղափարն ի սուրբ և յանարատ կուսէն, նշանակաւ հրաշափառ աստեղն։ Եւ այդ բարձրագոյն ծառայութիւնը, զոր Աստուած յայտնեց Արրահամու, տարածողներն և պահպանողներն — նաև հեթանոս ազգերու և արեւելեան աշխարհաց մէջ — եղան փետուրէն ծնած Արրահամու վեց որդիքը։ Այս ըստ ամենայնի պատմական է, վասն զի Խնդ. ԽԾ. 1 — 6 վկայութեան համաձայն է. որուն վրայ հաստատուած Ս. Հարք, և մասնաւորապէս Եփրեմ Ասորի (Մեկն. Խնն. տպ. Վենետիկոյ, էջ 85) կը գրէ. « Եւ զի ան Արրահամ կին յետ մահուան Սառայի, զի ի ձեռն որդւոց իւրոց, որ լինին յազգս և յազինս և ի տոհմս հեթանոսաց, սփռեցան տարածեցան հաւատարմաւորութեան նորա յամենայն գաւառս։ Արձակեաց զնոսա առ յինքենէ, զի քարոզեցան զհաւատս ճշմարտութեան հօրն իւրեանց »։

Երկրորդ կարևոր կէտն կեղծ Եպիփանի աւանդածին, — զոր ես կ'ախորժիմ սակայն ծագումով հայկական ևս անուանել, — այն է՝ որ փետուրէն ծնած այդ վեց որդւոց ազգախառնութենէն, որոնք

սեան որդւոց Արբաճամու » (այսինքն է՝ յազգաց քետուրածին որդւոց), անուշ-
զակի կերպով Պարթև և Հայ Արշակու-
նիները և՛ Արքայնեան ընդհատեալ Հա-
րբաւորութեան իրեն ազգակից և շարու-
նակութիւն կարծեւ կու տայ մեզ, որ
շատ հաւանական է: Յիրաւի, թէպէտ և
կիրոսի Գեորգիոս ըլլալու մասին
Ծն. Գիրքը լռած է, սակայն Բ. Մնաց.,
Եղբի, Դանիէլի և յատկապէս Եսայիայ
(գլ. ԽԵ. 1-4) անոր վրայ այնքան խօսելն
իսկ կոռուան մ'է ըստ ինքեան. այսինքն թէ՝
Աստուծո՛ւ օծեալ Հրէից այդ ազատա-
բարը՝ հոգեւորական իմաստով Քրիստոսի
փրկչին օրինակ ըլլալէն զատ՝ մարմնաւոր
ազգակցութիւն մ'ալ ունեցած ըլլայ հրէա-
կան ազգին հետ, ինչպէս որ կ'ենթադրէ
գրուածիս հեղինակը: Իսկ Հայոց և Պար-
թևաց մասին աւանդածն ոչ միայն հա-
ւանական է, այլ և ունի իրեն իրեկ
կոռուան պատմական վկայութիւններ:

Մենք վարդան (տես Մենկն. Ծննդոց)
այսպէս կը գրէ. «Իսկ Արբաճամու առ-
նուրն զկենսուրա, որ է խնկեալ, զի ա-
մենայն ազգ սմա է երկնաւոր խոստումն,
և մի՛ ոք զինքն աւտարացուցէ յիւր սե-
փական արարչէն. ուստի ծնան վեց որ-
դիք՝ քարոզք վեցակուսի աշխարհիս.
ուստի Արշակունիք և Պահարունիք, զորս
ի բաց արձակեաց յինքնէն (Արբաճամ)
յարեւելս, զի ամենայն յոյս իցէ յայն՝
որ նստին յերկինս երկնից ընդ արեւելս»:
Անտարակոյս վարդան՝ Եփրեմի վերոյի-
շեալ վկայութենէն դուրս ճանչցեր է նաև
սոյն գրութիւնը, ինչպէս ցոյց կու տան
«Արշակունիք և Պահարունիք» կամ
Պարթևք բառերը:

Անանունը՝ առ Մեհրոսի (տպ. Կ. Պո-
լիս 1851, էր. 9) Հայկազունի հարստու-
թենէն՝ Պարթև Արշակունիներու պատ-
մութեանը անցած ժամանակ, հետեւեալ

զաղթեցին յԱրեւելս, յառաջ եկած ըլլան
Պարսիկք, Պարթևք և Հայք. և Պարսից
Արքայնեան թագաւորաց առաջինը՝ Կիւ-
րոս՝ ուղղակի դնելով « ծնեալ ի վեցե-
կամուրջը կը կապէ, որ յոյժ հետաքրք-
րական է. « Ի Դամասկոսէ ասեն՝ զը-
նացեալ զՄարտեակն՝ զընդոծինն Արբա-
ճամու՝ փախստական լեալ յիսահակայ,
և եկեալ բնակեցաւ առ ոտամբ երկուց
լերանցն որ հանդէպ մեծի դաշտին Ա-
րայի, յԱրագած կատար և ի Գեղ լեառն:
Եւ լինին նորա երեք որդիք, Փառոսի՝
նա է Եղիազար, և Փառախոս կոչեն
զտեղի բնակութեանն. և փառականն՝
դաշտ ոտոց և արշաւանաց նոցին, որ
խառնին յազգ Արամանեկայ »:

Մնայելով որ Անանունի քով (այն է՝
կեղծ Ազաթանգեղոսեան արձանագրու-
թեան մէջ) պահուած հայկական աւան-
դութիւնը՝ իւր արտաքին պարագաներով
անկախ է Եպիփանեանէն, սակայն և
այնպէս իսկապէս մի և նոյն իրողու-
թիւնը կը շնչոտէ. այսինքն է՝ Արբաճամու
ընդոծիններուն՝ Հայոց և Պարթևաց
հետ ունեցած ազգախառնումը: Մով. Խո-
րենացին ընդ հակառակն երկու անգամ
կը յիշատակէ մի և նոյն իրողութիւնը,
և երկուքն ալ համաձայն եպիփանեան
յիշատակարանին: Նախ Պատմութեան Ա.
Գրքի Ա. գլխուն մէջ խօսելով Պարթև-
աց վրայ՝ կ'ըսէ. « Ուստի և թագաւո-
րեաց Արշակ ճաշ, որ ի զաւակէ Արբա-
ճամու, ի քետուրական ծննդոց, առ ի
հաստատել բանին Տեառն առ Արբաճամ,
թէ թագաւորք ազգաց ի քնն ելցեն »:
Ապա Բ. Գրոց ԿԸ. գլխում ուզելով տալ
մեզ Պարթև — Արշակունիներու ցեղաբա-
նութիւնը, կը գրէ այսպէս. « ՅԱրամայ
քսաներորդ առաջներորդ նահապետ մեզ
զԱրբաճամ աստուածային պատմութիւնը
ցուցանեն, և ի նմանէ եղեալ ազգը Պար-
թևաց: Քանզի ասէ. Յետ մեռանելոյն
Սառայի՝ առեալ Արբաճամու կին զԲե-
տուրայ. յորմէ ծնան Եմրան և եղբարք
նորա, զոր Արբաճամ ի կենդանութեան

1. Այս և Մ. Խորենացոյ աւանգածի նկատմամբ՝
խորհուրդ կու տամ կարգաւ Մեհրոսի գիտական հրա-
տարակէն 5⁰ և 6⁰ Գանձագրութիւնը՝ որ յէջ 20-24:

իւրում մեկնեաց յիսահակայ, արձակելով յերկիրն՝ արեւելից։ Յորոց սերեալ ազգ Պարթեւաց, և ի նոցանէ Արշակ քաջ, որ ապստամբեալ ի Մակեդոնացւոց՝ թաշատեաց յերկիրն Գուշանաց՝ ամա երեսուն և մի ... և յետ նորա որդի նորին Արտաշէս ... ապա Արշակ նորին որդի ... որ և զՎաղարշակ գեղարար իւր թագաւոր կացոյց Հայոց », ևն։

Յովսէպոս ևս (Հնախ. Ա. գիրք. գլ. 15) հիմնուած Աղ. Բազմամիպի վկայուած թեան վրայ, հետաքրքրական տեղեկու-

թիւններ կու տայ Քեստուրէն ծնած Արարաւամու որդւոց և անոնց զաղթակաշնութեան մասին՝ ի Լիբիա, և երջանիկ Արարիայէն մինչև կարմիր ծով. սակայն Հայոց և Պարթեւաց հետ ունեցած ազգակցութեան նկատմամբ բնաւ խօսք չըներ։ Ուստի ակներև կը տեսնուի՝ որ հայ հեղինակներուս մեզ հաղորդածը՝ ազգային հին աւանդութիւն մ'է։

Ն. Բ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Շարայարեկի

ԼԵՌԱՐՏԻ

ԱՌԿՈՄՍՆ ԳԱՐԼՈՅ ԲԵՐՈԼԻ

Տազնապալից ուանդահական այս քունին՝ Որուն կու տանք մենք կեանք անունը՝ ի՞նչպէս կը հանդուրժես, Բեբուիս, ի՞նչ յոյսերով կը սնուցանես քու սիրտըդ. ի՞նչ խոհերու, ի՞նչ տաղտկալի կամ բերկրական գործերու կը սպառես այն պարագ ժամերը՝ զոր քեզ թողուցին հին պապերդը, ծանր ու դժոժն ծառանգութիւն. դատարկութիւն բոլոր կեանքն ի՞նչ մարդկային վիճակի մէջ ալ ըլլայ. եթէ՛ շանքերն, հեթեթաքներն այն՝ որք չեն Արժանաւոր նըպատակի մը ձրկտիր, կամ պիտի՝ իրենց վախճանին բնաւ չըհասնին՝ Գատարկութիւն կոչել ի դէպ է ստուգիւ։ Գործաւոր խուճը՝ զոր հանդարտ արշալոյսն եւ իրիկունը կը տեսնեն՝ երբ անոնք շողակոյտերը կը պատեն, կը տանին կամ թէ՛ դարման ծառին, տունկին, հօտերուն, եթէ՛ զատկի կոչեմ՝ ուղիղ պիտի՝ ըսես, Զի կ'անցընեն կեանքերնին կեանք շահելու, եւ կեանքն յինքեան մարդուս համար յարգ չունի։ Գատարկութեան մէջ կ'անցընէ նաւաստին իր գիշերներն ու ցորեկները. դատարկ՝ Գործարանաց մէջ մըլտահոս թրրուրներն. Գատարկութիւն մարտիկներու հըսիւմներն Ու վըտանգները գէնքերու. և ազահ վաճառականը կ'անցընէ դատարկ կեանք. Զի գեղեցիկ երջանկութիւնը՝ զոր լոկ Մեռոտ բնութիւնը կը խընդրէ կաթոգին՝

Ոչ որ գայն չի բերեր ձեռք՝ ոչ իր անձին Համար և ոչ ուրիշին, ոչ հոգեբով, Ոչ թրտինքով, ոչ հըսկումով կամ վտանգով. Բայց իբրը դեղ դառն ու դժոժն փափաքին՝ Որով մարդիկ սկիզբէն ի վեր աշխարհի Հառաչեցին անընդհատ գործ ընդունայն երջանկութեան ետեւէն, մեզ պատրաստի՛ր էր բընութիւնը մեր թըլուտա կեանքին մէջ Պէտպէս պէտքեր, զորս հոգալու համար մենք Բտախուլէինք յոգնեցընել միտք ու ձեռք. եւ զի զըւարթ չէ կարելի, գոնէ լի՛ Մահկանացու տոհմին սահէր երթար օրն. եւ այս փափաքն այսպէս ծրփուն ու չրփոթ՝ Զըկարենար մեր սիրտը շատ խոշտանգել։ Անբաններուն այսպէս սերունդն անըսպառ, Որոնց՝ ոչինչ պակաս մենէ ընդունայն՝ Կուրծքին մէջ ալ կ'ապրի նոյն իղձը միակ երջանկութեան, զբաղած կեանքի պէտքերնուն, Մենք կը տեսնենք որ ատեննին կ'անցընեն Մենէ նըւազ տըխուր, նըւազ և տաղտկոտ, Ու ժամերուն չեն յամրութիւնը բասրեր. Բայց սակայն մենք որ կը յանձնենք կեանքը Ուրիշներու ձեռքը՝ որ հոգ, խնամ տանին, [մեր Մեզ կը խըէ ծանրագոյն հարկ մը՝ որուն Մենէ գատ ոչ որ կըրնայ խնամ ունենայ, Զոր և առանց վըշտ, առանց ձանրոյթի մենք կատարեր. հարկ՝ կ'ըսեմ՝ կեանք սպառն. Անագորոյն, անյաղթելի հարկ՝ որմէ [լու. Զեն կըրնար ոչ մըթերուած դէզ գանձերու, Ոչ հօտերու կոյտեր, յուսթի ոչ դաշտեր, Ոչ արթունեք, ոչ ծիրանի վերարկու Ազատել չեն կարող սերունդը մարդուն։ Արդ եթէ մէկն ունայն կեանքէն ձանձրանայ, եւ վերին լոյսն իրեն դառնայ ատելի, Ու չըլըրջէ մարդասպան ձեռքն՝ իր անձին՝ Ոչ մընացած մահէն առաջ վազելու, Անբուժելի տենչին դաժան խածուածքին՝